

Bibliotheek op School verbetert leesprestaties

Kees Broekhof

is Senior adviseur bij Sardes. E-mail: k.broekhof@sardes.nl

Vrij lezen en vrijetijdslezen hebben een positieve invloed op de taalontwikkeling van kinderen. Scholen kunnen dit gegeven gebruiken om leesbevorderingsbeleid meer nadruk te geven binnen hun taalbeleid. Binnen het landelijke programma de Bibliotheek op School werken scholen en bibliotheken structureel samen aan het versterken van de taalontwikkeling van kinderen. Gegevens uit de monitor van de Bibliotheek op School maken het mogelijk om opbrengstgericht aan leesbevordering te werken.

Teksten leren begrijpen is de belangrijkste vaardigheid die kinderen op school leren. Wie het goed leert, kan als regel een succesvolle loopbaan in het onderwijs tegemoet zien; wie het niet goed leert, zal in de meeste typen onderwijs stevige struikelblokken tegenkomen. Scholen investeren daarom flink in begrijpend lezen, maar vaak lijken die investeringen zich nauwelijks terug te betalen. Toch zijn prestaties in begrijpend lezen wel degelijk te verbeteren en ook nog eens door een aanpak die relatief eenvoudig te realiseren is, namelijk via vrij lezen en vrijetijdslezen. Kort gezegd: kinderen die veel lezen, presteren beter in taal (zie Broekhof, 2014). In dit artikel gaan we in op de oorsprong en aard van taalachterstanden, beschrijven we hoe lezen de taalontwikkeling beïnvloedt en laten we zien hoe scholen en bibliotheken opbrengstgericht kunnen samenwerken om de taalontwikkeling van leerlingen op een hoger peil te brengen.

Onderwijsachterstanden en de thuisomgeving

In een eerder nummer van *Basisschoolmanagement* wezen twee beleidsadviseurs van de Onderwijsraad op de hardnekkigheid van achterstanden in het onderwijs (de Graaf & Soons, 2014). Ze gaven terecht aan dat een 'stimulansarme (taal)omgeving' thuis negatieve effecten heeft op de onderwijsprestaties van leerlingen. Een beroemd onderzoek naar dit onderwerp is de studie van de Amerikaanse onderzoekers Betty Hart en Todd Risley (1995), die ontdekten dat verschillen in de taalomgeving thuis ertoe kunnen leiden dat sommige kinderen op driejarige leeftijd 30 miljoen woorden minder hebben gehoord dan andere kinderen (de '30 million word gap'), met enorme consequenties voor de ontwikkeling van de woordenschat.

Ook Nederlands onderzoek toont aan dat er enorme verschillen bestaan tussen kinderen met verschillende achtergronden. Allochtone kinderen van laagopgeleide ouders hebben bij binnenkomst in het basisonderwijs een gemiddelde receptieve Nederlandse woordenschat van 1000 woorden; bij autochtone leeftijdgenoten ligt het gemiddelde op 3000 woorden (Appel e.a., 2001). Aan het einde van de basisschool is de woordenschat van de allochtone groep gegroeid tot gemiddeld 10.000 woorden, terwijl die van de autochtone groep is toegenomen tot gemiddeld 17.000. De verschillen in de omvang van de woordenschat hebben gevolgen voor de schoolprestaties van kinderen, want kennis van woorden is een voorwaarde om teksten te begrijpen. Woordenschat en begrijpend lezen zijn dus onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Maatregelen op school

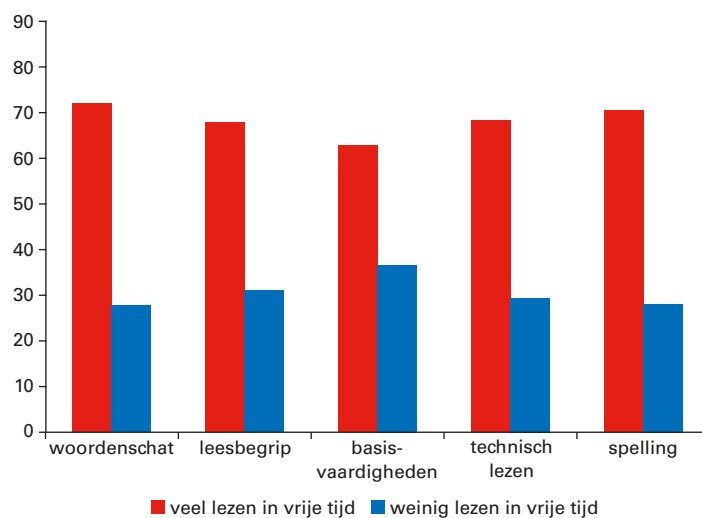
Scholen constateren dat leerlingen met een beperkte woordenschat moeite hebben met het lezen van teksten. Zij pakken dit probleem aan door woordenschatlessen te introduceren, taalmethodes met een expliciete woordenschatlijn aan te schaffen en te investeren in methoden voor begrijpend lezen die aandacht schenken aan woordenschat. Toch blijven de opbrengsten hiervan vaak achter bij de verwachtingen. Er is kennelijk meer nodig, maar de school loopt te

Er bestaan enorme verschillen tussen kinderen met verschillende achtergronden

gen grenzen aan, want het onderwijsprogramma zit al zo vol. De oplossing moet daarom niet alleen binnen, maar ook buiten school gezocht worden. We hebben het dan over lezen in de vrije tijd, 's avonds, in de weekeinden, in de vakanties. Wat kunnen we daar precies van verwachten?

Effecten van lezen op de taalontwikkeling

Kinderen die veel lezen, zijn beter in taal. Meta-studies ('onderzoek naar onderzoeken') laten glashelder zien dat lezen positief samenhangt met de taalontwikkeling. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het werk van de Amerikaanse onderzoeker Stephen Krashen, die in allerlei studies consequent positieve effecten van lezen vond – niet alleen op de ontwikkeling van de woordenschat, maar ook op leesvaardigheid, tekstbegrip, schrijven en beheersing van grammatica (Krashen, 2004). Ook Nederlands meta-onderzoek, van Suzanne Mol en Adriana Bus (2011), laat effecten zien van lezen op diverse taaldomeinen. In de afbeelding is te zien dat van de kinderen die veel lezen in hun vrije tijd 70 procent gemiddeld of hoog scoort op woordenschattoetsen; van de kinderen die weinig lezen in de vrije tijd is dat maar 30 procent. Zoveel verschil maakt het lezen in de vrije tijd dus. En voor zwakke lezers is het effect zelfs nog groter. Sterker nog, zo stellen de onderzoekers: 'zonder extra leeservaringen gaat deze groep kinderen steeds verder achterlopen.'

Bron: Mol & Bus, 2011

Het is dus niet verwonderlijk dat er een relatie bestaat tussen vrijetijdslezen en de scores op de Cito eindtoets. Dit blijkt uit onderzoek van Denise Kortlever en Jeroen Lemmens (2012), die aan leerlingen die de eindtoets hadden gemaakt vroegen hoe vaak zij per week tijd besteedden aan: televisie kijken, gamen, computeren en lezen. Frequenties van de eerste drie activiteiten bleken negatief samen te hangen met de Cito-

scores. Het lezen van boeken, daarentegen '[toont] positieve verbanden met scores op alle Cito-onderdelen.' Het effect is nog sterker als kinderen uitdagende boeken lezen, d.w.z. boeken voor kinderen die iets ouder zijn. De onderzoekers concluderen dat 'het regelmatig lezen van uitdagende boeken het grootste effect heeft op de Cito-scores.'

Hoe komt het dat vrij lezen zo'n effect heeft op de taalontwikkeling? Ten eerste is het zo dat, wie uit eigen beweging een tekst leest, alle taalvaardigheden inzet die nodig zijn om die tekst te begrijpen, zoals technische leesvaardigheid en leesstrategieën. Ten tweede verwerft de lezer al lezend nieuwe woorden en consolideert en verdiept hij de kennis van reeds verworven woorden. Naar schatting is een kwartier lezen per dag voldoende om per jaar 1000 nieuwe woorden op deze manier te verwerven (Nagy e.a., 1987). Ten derde wordt de lezer tijdens het lezen continu blootgesteld aan correcte spelling en voorbeelden van goed taalgebruik. Hoe meer dit gebeurt, hoe meer deze informatie zich kan ontwikkelen tot standaard voor het eigen taalgebruik.

De Bibliotheek op School

De bewijslast is duidelijk: als scholen erin slagen om leerlingen meer te laten lezen in de vrije tijd, kunnen daarvan positieve effecten worden verwacht op de taalontwikkeling. En het beste nieuws is: lezen in de vrije tijd kost geen lestijd, maar de winst komt wel ten goede aan de leerprestaties op school. Om dit professioneel en structureel aan te pakken, ligt een intensieve samenwerking met de bibliotheek voor de hand. De bibliotheeksector heeft voor dit doel een landelijk programma ontwikkeld onder de noemer 'de Bibliotheek op School'. Binnen dit programma sluiten school en bibliotheek een meerjarig samenwerkingscontract af, waarin zij afspraken vastleggen over zaken als de boekencollectie op school, de inzet van bibliotheekexpertise en het gezamenlijk opbrengstgericht werken aan leesbevorderingsbeleid. Ongeveer 2500 basisscholen hebben inmiddels de samenwerking met de bibliotheek op deze manier ingevuld.

Opbrengstgericht werken aan leesbevordering

Een belangrijk onderdeel van de Bibliotheek op School is de monitor. Deze monitor bestaat uit digitale vragenlijsten die een keer per jaar via het internet worden afgenomen bij leerlingen (vanaf groep 4), leerkrachten en bibliotheekmedewerkers. De informatie uit de monitor maakt het mogelijk om het leesbevorderingsbeleid op basis van concrete cijfers doelgericht in te richten en bij te stellen. De monitor geeft informatie over¹:

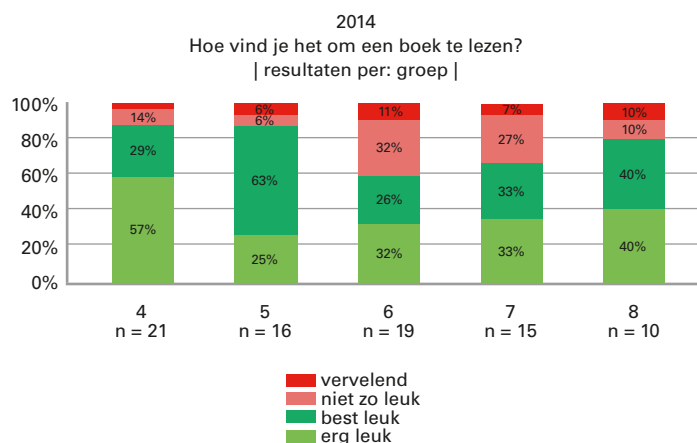
-) de leesmotivatie van leerlingen
-) het leesgedrag van leerlingen
-) het leengedrag van leerlingen
-) de leescultuur thuis
-) de mening van leerlingen over de bibliotheek in de school
-) het leesbevorderend gedrag van leerkrachten

Deze gegevens kunnen vergeleken worden met landelijke gemiddelden.

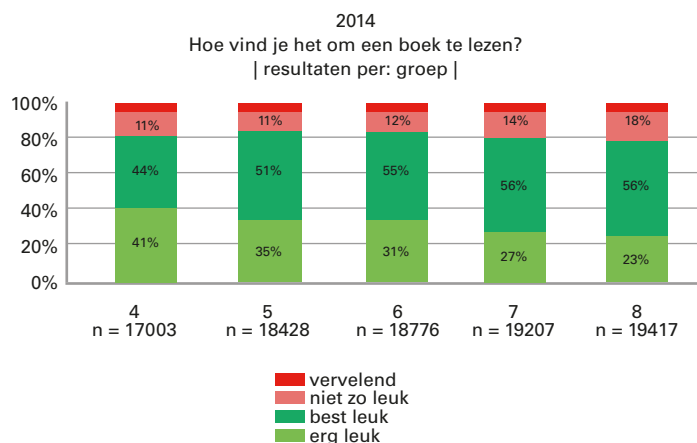
De monitor is eigendom van de bibliotheek. De bibliotheek verzamelt de gegevens, maakt een eerste analyse en

presenteert die aan het team. Op basis van deze gegevens stellen de bibliotheek en de school gezamenlijk doelen vast en spreken zij af hoe zij deze doelen willen gaan bereiken. De meting in het volgende schooljaar laat zien of de genomen maatregelen het gewenste effect hebben gehad. Scholen die opbrengstgericht werken om de leerresultaten te verbeteren, zullen deze cyclische werkwijze herkennen: resultaten analyseren, doelen vaststellen, werkwijzen bepalen en uitvoeren. Hieronder laten we zien hoe cijfers uit de monitor hiervoor gebruikt kunnen worden.

De informatie uit de monitor vormt de basis voor het opbrengstgericht werken aan leesbevordering. De school ziet bijvoorbeeld het volgende beeld met betrekking tot het leesplezier van de leerlingen:

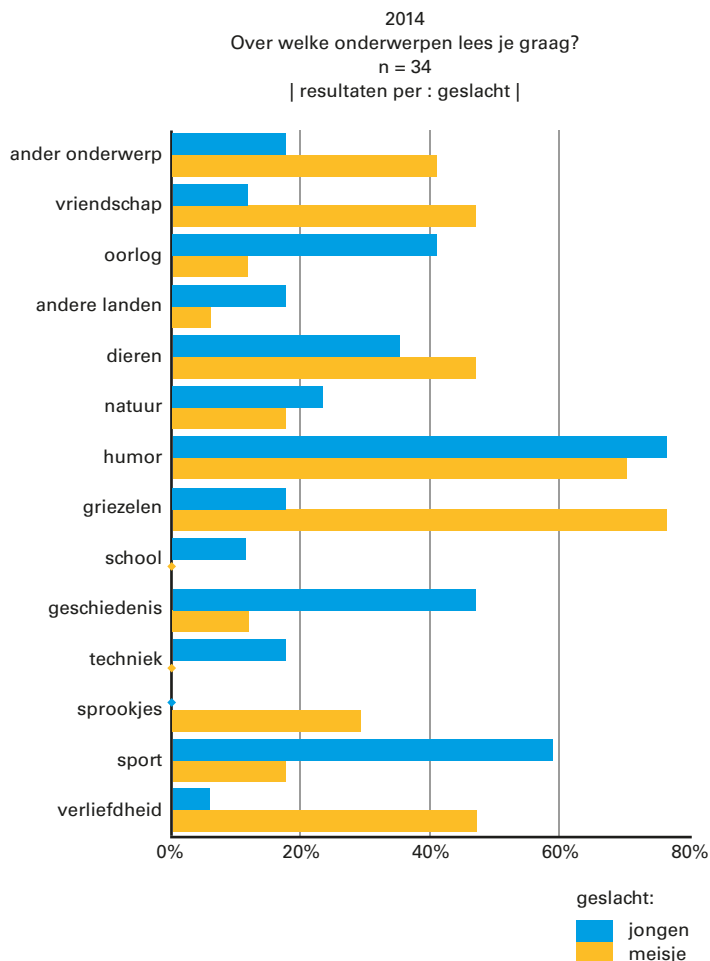

Dat dit beeld atypisch is, blijkt uit een vergelijking met de landelijke gemiddelden:

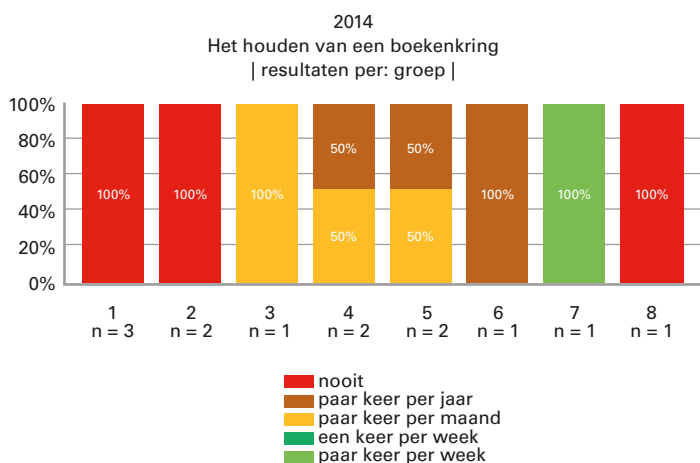

De vergelijking laat zien dat groep 4, 5 en 8 opvallen in positieve zin, groep 6 en 7 in negatieve zin. Dit kan leiden tot het volgende doel voor het leesbevorderingsbeleid op deze school: steviger inzetten op groep 6 en 7.

De monitor laat ook zien over welke onderwerpen de jongens en de meisjes in deze groepen graag lezen:

Deze informatie geeft houvast voor het preciezer invullen van het leesbevorderingsbeleid. Hebben we genoeg boeken over sport en geschiedenis voor de jongens? Genoeg boeken over griezelen, vriendschap en verliefdheid voor de meisjes? Naar aanleiding van deze grafiek kan afgesproken worden dat de leesconsulent van de bibliotheek de collecties voor deze groepen gaat bijstellen.

Natuurlijk maakt het veel uit wat de leerkrachten in de groep doen aan leesbevordering. Het lezen thuis zal makkelijker van de grond komen als leerlingen op school kennismaken met een variatie aan boeken, auteurs, genres, series

etc. De leerkracht speelt hierbij een sleutelrol, door tijd te maken voor stilzitten, door werkvormen te introduceren waarbij kinderen met elkaar in gesprek gaan over boeken (de boekenkring) en door voorbeeldgedrag te tonen (zelf lezen, boeken introduceren).

Stel dat een school de grafiek over het houden van een boekenkring² (linksonder op deze pagina) te zien krijgt. Dit beeld kan aanleiding zijn om schoolbreed werkafspraken te maken, bijvoorbeeld: we gaan in elke groep twee keer per maand een boekenkring houden. De leerkracht in groep 7 heeft er veel ervaring mee, zij kan haar collega's inspireren. De leesconsulent gaat de leerkrachten trainen in gevarieerde werkvormen. Het is ook mogelijk om in de monitor geclusterde gegevens te bekijken, die een globaal beeld geven van leerlingen, leerkrachten en ouders. Dat kan er bijvoorbeeld zo uitzien:

Profiel van de enthousiaste lezer :	onze school	landelijk
<ul style="list-style-type: none"> vindt lezen leuk leest ten minste een paar keer per week thuis voor zijn/haar plezier vindt het leuk als hij/zij in de klas een boek moet lezen gaat ten minste een paar keer per maand naar de openbare bibliotheek en vindt dat leuk vindt het leuk als de leerkracht iets vertelt over een boek bezit ten minste 20 boeken 	19.5%	32.2%
Profiel van de betrokken ouder <ul style="list-style-type: none"> leest thuis geregeld voor gaat met zijn/haar kind de bibliotheek praat met zijn/haar kind over boeken geeft zijn/haar kind tips over leuke boeken 	10.4%	27.7%
Profiel van de leesbevorderende leerkracht¹: <ul style="list-style-type: none"> leest ten minste een paar keer per week voor gaat ten minste een paar maand meet de groep naar de bibliotheek (schoolbibliotheek of openbare bibliotheek) introduceert ten minste een paar keer per maand een boek in de groep houdt regelmatig een boekenkring maakt gebruik van boekencollecties bij zaakvakken/wereldoriënterende onderwerpen 	30.8%	39.9%

* Leerkrachten met dit profiel voldoen ten minste aan vier van de vijf kenmerken.

Deze profielen kunnen aanleiding zijn tot het formuleren van doelen als: 'volgend jaar heeft onze school ten minste 33 procent enthousiaste lezers', of 'volgend jaar heeft onze school ten minste 30 procent betrokken ouders.' De grafieken over de deelonderwerpen in de monitor laten zien waar de meeste winst geboekt kan worden.

Leesbevordering en taalbeleid

De monitor van de Bibliotheek op School is een krachtig beleidsinstrument (Broekhof & Broek, 2013). De monitor biedt informatie om beleid te formuleren (wat zijn onze doelen en hoe werken we daar naartoe?), te monitoren (wat zijn de cijfers?), te evalueren (halen we onze doelen?), bij te stellen (wat zijn onze nieuwe doelen en werkwijzen?) en te verantwoorden (ons beleid is goed onderbouwd en leidt tot resultaat). De monitor creëert daarmee nieuwe moge-

lijkheden om leesbevordering krachtig neer te zetten in het taalbeleid van de school, met kwantitatieve doelen en nauwkeurig gemeten opbrengsten.

De opbrengst van de Bibliotheek op School

De monitor van de Bibliotheek op School meet weliswaar geen directe effecten van lezen op de taalprestaties, maar onderzoek van Leidse onderzoekers Thijs Nielen en Adriana Bus heeft al laten zien dat die effecten er wel degelijk zijn (Nielen & Bus, 2015). Na vergelijking van scholen met en zonder Bibliotheek op School stellen deze onderzoekers vast dat de scores voor begrijpend lezen op scholen met een Bibliotheek op School significant hoger liggen dan de scores op vergelijkbare scholen zonder Bibliotheek op School.

Tot slot

Blijft de vraag of er iets te doen is aan de ontwikkeling van jonge kinderen thuis. We zagen immers dat de eerste levensjaren van grote invloed zijn op de taalontwikkeling. Een landelijk programma dat zich hierop richt is Boekstart, dat ouders van baby's in contact brengt met de bibliotheek en met voorlezen. Net als de Bibliotheek op School wordt ook Boekstart via de bibliotheek uitgezet, maakt het ook deel uit van het landelijke programma Kunst van Lezen en wordt het ook wetenschappelijk geëvalueerd. En net als de Bibliotheek op School blijkt ook dit programma significante positieve effecten te hebben. Al met al stemmen deze landelijke ontwikkelingen hoopvol voor de taalontwikkeling van kinderen in Nederland.

Literatuur

Appel, R. Kuiken, F. & Vermeer, A. (2001), *Nederlands als tweede taal in het basisonderwijs*. Utrecht/Zutphen: ThieMeulenhoff.

Broekhof, K. (2014), *Meer lezen, beter in taal*. Amsterdam/

Den Haag: Kunst van Lezen. 4e druk.

Broekhof, K. & Broek, M. (2013), *Lezen meten: een basis voor beleid*. Amsterdam: Stichting Lezen.

Graaf, D. de & Soons, J. (2014), 'Vooruitgang boeken met onderwijsachterstanden'. *Basisschoolmanagement*, 1, 4-6.

Hart, B. & Risley, T. (1995). *Meaningful differences in the everyday experiences of young American children*. Baltimore: Paul H. Brookes.

Kortlever, D.M.J. & Lemmens, J.S. (2012), 'Relaties tussen leesgedrag en Cito-scores van kinderen.' *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 40, 1, 87-105.

Krashen, S. (2004), *The power of reading: insights from the research*. Westport, Connecticut/London: Libraries Unlimited; Portsmouth, NH: Heinemann. 2nd edition.

Mol, S.E. & Bus, A.G. (2011), 'Lezen loont een leven lang: de rol van vrijetijdslezen in de taal- en leesontwikkeling van kinderen en jongeren.' *Levende Talen Tijdschrift*, 12, 3, 3-15.

Nagy, W., R. Anderson & P. Herman (1987), 'Learning word meanings from context during normal reading'. *American Educational Research Journal*, 24, 237-270

Nielen, Th. & Bus, A.G. (2015), 'Leesmotivatie stimuleren: Bibliotheek op School onder de loep', *JSW*, 8, 99, 6-9.

Noten

1 Een aanvullende optie voor scholen is om met de monitor informatie te verzamelen over de informatievaardigheden van leerlingen en leerkrachten en het onderwijs in informatievaardigheden.

2 Een boekenkring is een activiteit waarbij leerlingen informeel met de leerkracht en met elkaar praten over boeken en lezen. Allerlei werkvormen kunnen ingezet worden, zoals speeddaten en boekensushi. De boekenkring duurt ca. 15 minuten en wordt (bijvoorbeeld twee keer per maand) uitgevoerd in plaats van het stillezen. De boekenkring is een motiverend alternatief voor de vaak demotiverende traditionele boekbespreking.